

به نام خدا

روان شناسی آثار منظوم و منثور خاقانی شروانی

www.ketab.ir

نویسنده:

علی بیات

۹۲ ۳۴۳ سرشناسه : بیات، علی، ۱۳۵۱ -
 عنوان و نام پدیدآور : روان‌شناسی آثار منظوم و منثور خاقانی شروانی / نویسنده علی بیات.
 مشخصات نشر : زنجان : قلم مهر، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری : ۲۵۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۷۶۸۷-۴۳-۹
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۴۷-۲۵۰.
 موضوع : خاقانی، بدیل بن علی، ۵۲۰ - ۵۹۵ ق. -- نقد و تفسیر
Khaqani, Badil ibn Ali -- Criticism and interpretation
 موضوع : خاقانی، بدیل بن علی، ۵۲۰ - ۵۹۵ ق. -- روانشناسی
Khaqani, Badil ibn Ali -- Psychology
 موضوع : شعر فارسی -- قرن ۶ ق. -- تاریخ و نقد
Persian poetry -- 12th century -- History and criticism
 روان‌شناسی در ادبیات
Psychology in literature
 رده بندی کنگره : PIR۴۸۸۵
 رده بندی دیویی : ۱/۲۳۴۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۸۷۰۴۱۳۶
 اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

www.tabassom.org

انتشارات قلم مهر

www.tabassom.org

روان‌شناسی آثار منظوم و منثور خاقانی شروانی

نویسنده: علی بیات

ناشر: انتشارات قلم مهر

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۶۸۷-۴۳-۹

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: پیشگام

قیمت: ۱۰۰/۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۹
فصل اول کلیات	۱۱
بخش اول (روان شناسی ادبیات).....	۱۱
شاعران و روان شناسی.....	۱۲
بخش دوم (سال شمار زندگی خاقانی).....	۱۵
خاقانی و مرگ عزیزان.....	۱۹
مذهب خاقانی.....	۲۱
فصل دوم نفس	۲۳
تعریف واژه‌ی نفس.....	۲۳
علم النفس یا روان شناسی.....	۲۳
نظر روان شناسان درباره نفس.....	۲۴
سطوح سه گانه شخصیت.....	۲۴
مکانیسم های دفاعی.....	۲۸
سایه.....	۳۷
مفهوم نفس از دیدگاه قرآن.....	۴۱
انواع نفس از دیدگاه ابن سینا.....	۴۲
انواع نفس (لوآمه، آمّاره، مطمئنّه).....	۴۲
دیدگاه خاقانی در مورد نفس.....	۴۴
فصل سوم عواطف	۵۳
تعریف عاطفه.....	۵۳
عاطفه از دیدگاه روان شناسی.....	۵۳
عواطف انسانی در شعر خاقانی.....	۵۵
ترس.....	۵۵
لذت.....	۵۸

۶۱	غم
۶۴	محبت
۶۶	غرور
۷۰	خشم و خروش
۷۳	پر خاشگری
۷۴	موجبات خشم و غرور
۷۷	عزلت گزینی
۸۳	فصل چهارم خودشیفتگی
۸۳	خودشیفتگی از دیدگاه روان‌شناسی
۸۶	خودشیفتگی در شعر خاقانی
۸۶	خودشیفتگی‌های خاقانی:
	۱- خودستایی‌های خاقانی:
۸۷	الف) در مقام دفاع از حسد و رزان
۹۳	ب) بهره‌گیری از نام خویش در تحقیر دیگران
۹۷	ج) گرایش به تکلف برای مقابله با دشمنان
	۲- فخریه‌های خاقانی:
۹۸	الف) فخر به مثابه یکی از موضوع‌های شعری
۱۰۰	ب) نازش به شعر خود
۹۹-۱۰۰	ج) نازش به خود
۱۰۵	د) نازش به طبع روان و ضمیر خویش
۱۰۷	و) نازش به همت
۱۰۸	ک) نازش به قلم خود
۱۰۸	گ) نازش به زبان خود
۱۱۱	فصل پنجم شکوه
۱۱۲	شکوه از دیدگاه روان‌شناسی
۱۱۳	انگیزه‌ی شکوه
۱۱۴	انگیزه‌های روانی خاقانی از شکوه
۱۱۹	خاقانی انسانی معترض و شاکي
۱۲۰	شکوه به مثابه یکی از موضوع‌های مهم در دیوان خاقانی
	۱ - شکوه‌های خاقانی از انسان‌ها:
۱۲۱	الف) شروانشاهان

۱۲۵		ب) مردمان زمانه
۱۲۸		پ) دوستان و دشمنان
۱۳۰		ر) رافضیان
۱۳۰		ز) سَکَنداران مکّه
۱۳۰		د) حسادت حسودان
۱۳۰		ذ) شاعران معاصر
۱۳۲		س) خبرچینان
۱۳۲		ش) صاحب غرضان
۱۳۳		ج) خانواده خود: (۱) پدر (۲) همسر (۳) داماد (۴) فرزندان (۵) خادم (خ) خویشان و فامیل (۲) شکوه‌های خاقانی از مکان‌ها:
۱۳۶		الف) شَروان
۱۴۰		ب) بغداد
۱۴۲		پ) ری
۱۴۳		ح) اصفهان
۱۴۴		خ) زندان
۱۴۴		چ) درگزین
۱۴۵		ر) تبریز
۱۴۵		ز) شماخی
۱۴۵		د) بیلقان
		۳) شکوه‌های خاقانی از موضوعات متفرقه:
۱۴۶		الف) آفتاب
۱۴۷		ب) فلک
۱۵۴		ج) بخت
۱۵۵		ح) شکوه از فقر و بی‌چیزی
۱۵۶		خ) شکوه از سفر
۱۵۶		چ) شکوه از بیماری
۱۵۹		فصل ششم خَلاقیت
۱۶۰		تعریف خَلاقیت
۱۶۰		مراحل خَلاقیت
۱۶۰		عوامل مؤثر در خَلاقیت
۱۶۱		خَلاقیت‌های خاقانی:

۱۶۱	۱ - اطلاعات و آگاهی‌های وی
۱۷۱	۲ - تخیل
۱۸۳	۳ - ترکیبات بدیعی
۱۸۶	۴ - طنز
۱۸۸	۵ - هجو
۱۹۹	فصل هفتم تعلیم و تربیت و یادگیری در شعر خاقانی
۱۹۹	تعریف تعلیم و تربیت
۱۹۹	انواع تعلیم و تربیت
۲۰۰	بازتاب عناصر تعلیم و تربیت در شعر خاقانی
۲۰۰	اشاره‌های خاقانی به محیط آموزشی
۲۰۴	اشاره‌های خاقانی به مدرّس و روش یادگیری
۲۰۵	اشاره‌های خاقانی به ابزار تعلیم و تربیت
۲۰۷	وضع تعلیم و تربیت در زمان شاعر
۲۰۹	استادان خاقانی
۲۱۳	آموخته‌های خاقانی
۲۱۵	الگو برداری از نظر روان شناسان
۲۱۶	الگو برداری خاقانی
۲۲۰	روان‌شناسی کمال در اشعار خاقانی
۲۲۷	فصل هشتم روان شناسی شخصیت خاقانی
۲۲۷	شخصیت و عوامل موثر بر آن
۲۲۸	روان‌شناسی شخصیت خاقانی
۲۲۸	شخصیت خاقانی به مثابه متعلم
۲۲۹	شخصیت خاقانی به مثابه شوهر
۲۳۰	شخصیت خاقانی به مثابه پدر
۲۳۲	شخصیت خاقانی به مثابه شاعر درباری
۲۳۵	شخصیت خاقانی به مثابه شهروند شروانی
۲۳۶	شخصیت خاقانی به مثابه شاعری درون‌گرا
۲۴۱	نتیجه‌گیری
۲۴۷	کتابنامه
۲۵۰	مقاله‌ها

مقدمه:

در شعر علاوه بر وزن و قافیه، تخیل و عاطفه نیز نقشی تعیین کننده دارد. این که از خواندن شعری احساس خوشحالی یا غمگینی می‌کنیم وجود عاطفه‌های شادی و غم شاعر است و گذشته از آن، عاطفه یک عنصر روان‌شناسی است. زیرا عواطف در حالات مختلف روانی ظاهر می‌شوند. پس از این جهت ادبیات با روان‌شناسی، رابطه‌ی مستقیم می‌یابد.

وقتی در ادبیات صحبت از روان‌شناسی می‌شود، غرض این است که ببینیم نویسنده یا شاعر در سخنانش چگونه شخصیتی دارد. یا چه عناصری بر ذهن او حاکم بوده اند، محیط، انسان‌ها و به طور کلی نگرش و جهان بینی و حالات روانی او چگونه بوده است از این رو در بررسی روان‌شناسی آثار می‌توان به جواب سؤالاتی از این قبیل دست یافت.

شاعران چون با الهام سرو کار دارند و الهام هم به روح و روان و ناآگاهی انسان مربوط می‌شود پس نفوذ کلام آن‌ها بر مردم نسبت به این مسأله بیشتر بوده است.

خاقانی شاعری حساس و زودرنج بوده و شناخت بیشتر وی باید با تکیه بر عواطف، تأثیرگذاری محیط و رفتار انسان‌ها بر شخصیت شاعر باشد و این مسایل و نظایر آن در بررسی روان‌شناسی آثار خاقانی باید مدنظر قرار گیرند.

با مطالعه دقیق آثار و سخنان خاقانی می‌توان به عواطف او پی‌برد، مثلاً این که؛ خاقانی فردی خشمگین و عصبی بوده یا نه؟ آیا در زندگی روزمره دچار اضطراب و ترس شده و یا در چه حالاتی شاد و در چه حالاتی غمگین بوده است و دلایل غرور وی چه چیزها هستند؟ این مباحث در فصل عواطف انسانی در شعر خاقانی بررسی می‌شود.

خاقانی شاعری خلاق و مبتکر است، چه چیزهایی او را به خلاقیت وا داشته و این که خلاقیت یکی از موضوع‌های روان‌شناسی است. پس این مبحث را از دیدگاه روان‌شناسی در فصل خلاقیت‌های خاقانی بررسی می‌کنیم.

هنرمندان به هنرشان و دانشمندان به علمشان مغرور و خودشیفته می‌شوند، آیا در بین شاعران نیز از خودشیفتگی می‌توان سراغ گرفت؟ در مورد خاقانی چطور؟ آیا خاقانی فردی خودشیفته است، در صورت خودشیفته بودن وی، دلایل این امر کدام اند؟ در این نوشتار به خودشیفتگی خاقانی و دلایل روان‌شناسی این مسأله پرداخته می‌شود.

این که نظر خاقانی نسبت به نفس چیست؟ و تجلی نفس در شعر او چگونه است؟ با بررسی نفس از دیدگاه روان‌شناسی و دیدگاه دانشمندان به این پرسش‌ها پاسخ خواهیم داد. یا این که هر کسی در زندگی دچار مشکلاتی می‌شود و در پستی و بلندی زمانه شکوه می‌کند خاقانی هم مثل مردمان شکوه سر داده؛ ولی آیا شکوه‌های خاقانی از این نوع اند و یا تفاوت شکوه‌های خاقانی با دیگر شاعران در چیست؟ و اصلاً از نظر روان‌شناسی، انسان‌ها چرا شکوه سر می‌دهند و دلایل روان‌شناسانه شکوه‌های خاقانی کدامند؟ در بخش مربوط به شکوه‌های خاقانی این سؤال‌ها را جواب خواهیم داد.

با این که خاقانی روزگاری شاگرد بوده، از چه کسانی الگوبرداری کرده و الگوهای کامل در نظر وی از چه مشخصاتی برخوردارند. یا اشاره‌های خاقانی به تعلیم و تربیت کدامند؟ و دیدگاه روان‌شناسان به الگوبرداری انسان چگونه است. در این نوشتار، به این سؤال‌ها - در بخش تعلیم و تربیت و یادگیری در شعر خاقانی - جواب خواهیم داد.

سرانجام از دیدگاه روان‌شناسی به شخصیت شاعر از ابعاد مختلفی چون؛ متعلم، شوهر، پدر، شاعر درباری، شهروند شروانی و انسانی درون‌گرا (در فصل بررسی شخصیت‌های شاعر) خواهیم پرداخت.

این نوشتار به بررسی روان‌شناسی آثار منظوم و منثور خاقانی می‌پردازد و آنچه در حوزه روان‌شناسی این شاعر بزرگ می‌گنجد را از لا به لای آثارش بیرون می‌کشد و تحلیل می‌نماید. این نوشتار سر آن دارد تا نشان دهد، آیا خاقانی فردی عصبی و پرخاشگر است یا نه؟ نسبت به خانواده خویش، همشهریان، دوستان، آشنایان و حریفان درباری خود چه احساسی داشته است؟ در چه حالاتی شاد و در چه حالاتی غمگین بوده است؟ فردی درون‌گراست یا برون‌گرا؟ به لحاظ روانی از چه تیپ شخصیتی برخوردار بوده است؟ و سؤالاتی نظیر آنچه آمد برای معرفی روان‌شناسی شاعر ضرورت داشته، در حد امکان مورد تحقیق قرار گرفته است. باشد که مورد پسند ادب‌دوستان واقع گردد.